

TDK Híradó

2006. szeptember

*Az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék
Tudományos Diákkörének folyóirata*

Bemutatózik a TDK

Klebersberg Kunó eszméi és világnézete

*A köztársasági elnök választásának egyes
kérdései*

Jogtörténeti konferencia Baselben...

... és Egerben – beszámoló

Gertrúd királyné meggyilkolása

*Városok jogtörténeti szempontból:
Marosvásárhely*

Kultúra-rovat: Született feleségek

Tisztelt Olvasóink!

Sok szeretettel köszöntelek Benneteket lapunk, a TDK Híradó hasábjain! Újságunk címe első olvasásra talán megtévesztő lehet. Nem a TDK lapját, hanem egy vele szoros kapcsolatban lévő, ámde tőle független újságot tartotok a kezetekben, melynek elsődleges célja a diákkörhöz hasonlóan a jogtörténeti érdekességek felvonultatása, csak éppen írott formában. Lapunk hosszú múltra tekinthet vissza, lévén első száma 1973-ban jelent meg. Rendszeresen, havonta megjelenő újsággá két esztendeje vált. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani saját magam és az összes munkatársam nevében Beke-Martos Juditnak, ki az egész tavalyi évben fáradhatatlan kitartással és lelkesedéssel szerkesztette e lapot, és biztosította annak állandó és talán mondanom sem kell, hogy rendkívül magas színvonalát. Köszönjük!

Miképpen tavasszal a természet, úgy ősszel, minden évfolyam kezdetekor ez az újság is újjászületik. Szerkesztőjeként szerencsésnek mondhatom magamat, hisz elődeimtől rengeteg nemes hagyományt vehetek át, így továbbra is olvashatók az újságban egy-egy város jogtörténeti érdekességeiről, megismerhetitek tanszékünk oktatóit a velük készített riportok tükrében, illetve havonta beszámolunk a kultúra-rovat keretében az ország (vagy éppen a világ) kulturális életének legfontosabb eseményeiről is.

Mindemellett szeretném az újságot gazdagítani új ötletekkel is. Ennek első lépcsőfokaként a korábbi évek legjobb hagyományaira építve terveztem újjá az újság arculatát, mely remélem elnyeri tetszéseteket. Továbbá ennek fényében tervezem a jövő hónaptól kezdve útnak indítani a magyar történelem leghíresebb pereivel foglalkozó rovatot, illetve októbertől minden egyes számban olvashatók majd egy külföldi (főképp németországi illetve svájci) egyetemista tollából származó cikket is. További terveimről szeretnék majd a későbbiekben beszélni, célom, hogy hónapról hónapra egyre színesebb és érdekesebb újságot adhassak a kezetekbe.

Jelen számunkban, a tanévkezdésre tekintettel szeretnék pár szót szólni a TDK-ról. Olvashatók továbbá egy remek cikket Klebersberg Kunóról, a két világháború közti Magyarország már kortársai által is elsimert, ámde sokat kritizált politikusról, illetve szeretnék veletek megosztani tapasztalatainkat és élményeinket az elmúlt tanév konferenciáiról, melyeknek részesei lehettünk. Bemutatkozik számotokra Marosvásárhely városa, és a középkor székegy társadalma, olvashatók érdekességeket a köztársasági elnök megválasztásáról, illetve nemzeti drámánk, a Bánk bán alapjául is szolgáló eseményekről. E havi számunkat is, ahogy ez már hagyománnyá vált, a kultúra-rovattal zárjuk, amelyben napjaink egyik legnézettebb sorozatáról, a Született feleségek kritikát olvashatjátok.

Elődeimhez hasonlóan én is azt szeretném, ha továbbra is egy igazán magas színvonalú, tanulságos, komoly ámde szórakoztató újságot vehetnétek kezeitek közé. Éppen ezért kíváncsi lennék a Ti véleményetekre, javaslataitokra, illetve ami még fontosabb: szeretnék egyúttal megszólítani minden TDK-tagot és fiatal kutatót, s egyben Számotokra publikálási lehetőséget biztosítani. Kérlek Benneteket, hogy észrevételeiket, gondolataikat küldjétek el a tdkhirado@freemail.hu e-mail címre.

Szívből remélem, hogy szeptemberi számunk kellemes időtöltést nyújt Számotokra és mint rendszeres olvasóinkat köszönhetlek Benneteket!

*Képeffy Imre
főszerkesztő*

Bemutakozik a Magyar Jogtörténeti TDK

Írta: Képešsy Imre és Lenkovics Judit

"Wer das Recht auf der Grundlage seiner Geschichte und in der Geschichte die Bewährung der Rechtsidee sieht, dem wird es niemals mehr in wahrer Knechtgestalt erscheinen, sondern als Herrscher im Reiche der Freiheit und der Menschenwürde."

/Heinrich Mitteis: Vom Lebenswert der Rechtsgeschichte/

Kedves Hallgató! Amennyiben Ön most lépte át először egyetemünk kapuját, kérem engedje meg, hogy a Magyar Jogtörténeti TDK nevében szívből gratuláljunk Önnek egyetemi polgárrá válásához és egyben üdvözljük Önt Karunk falai közt! Szeretnénk tanulmányaihoz sok sikert kívánni, és egyben figyelmébe ajánlunk a tanszékünk mellett működő tudományos diákkört. Ezen cikket szeretnénk továbbá azon felsőbbévesek figyelmébe ajánlani, kik érdeklődnek a jogtörténet iránt és szeretnének információkhoz jutni a TDK működéséről és céljairól.

Tanszékünk tudományos diákköre több, mint harminc éve folyamatosan működik. Elsődleges célja a tanszéki diákélet szervezése, amelyen belül a TDK ülések rendezése valamint a TDK Híradó című, szorgalmi időszakban havonta megjelenő folyóirat szerkesztése jelentik a legjelentősebb feladatokat.

A Magyar alkotmány- és jogtörténet az elsőéves hallgatók kötelező kurzusaként illeszkedik a tanrendbe, célja a történelemből

a jog világába való átvezetés, ezáltal a megszólítandók köre is lényegesebben körülhatároltabb más tanszékek diákköreinél, valamint nézetünk szerint e diákkör meghatározó lehet a későbbi egyetemi tudományos tevékenységet, kutatásokat tekintve.

A TDK üléseinek keretében lehetőség nyílik egyrészt a tananyag elmélyítésére, illetve az annak részét nem képező, ám mégis kulcsfontosságú ismeretek elsajátítására, másrészt a tömegoktatás ellentételezéseként szűk baráti körben, felsőbbévesek segítségével kísérli meg a jogtörténetben való eligazodást. A jogtörténet, emellett a TDK iránti érdeklődés esztendőik hosszú sora óta töretlen, ennek oka elsődlegesen a változatos és színvonalas ülésekben rejlik, amelyek esetenként kihelyezett ülésnént kerülnek megrendezésre, ezáltal biztosítva a tágabb megismerési lehetőséget. Említésre méltónak tekintendő ebből a szempontból a szemeszterenként szervezett börtönlátogatás (Márianosztra, a Kozma utcai fegyház és börtön), boncolás, Parlamentlátogatás, valamint egyéb tanulmányi jellegű kirándulások. Ezen szemeszterben a hagyományokhoz híven kíván a TDK a fentebb említettekhez hasonló programokat prezentálni, így érdemes a TDK sajátos kék plakátjait valamint a Jurátust figyelni a további információk végett.

Az őszi félévben terveink szerint a tanszékünk oktatói mellett közjogi személyiségek is megtisztelik jelenlétükkel

diákkörünket, illetőleg a tanszék demonstrátorai referálnak az általuk kutatott témákban. Előreláthatólag a börtöntetoválásoktól Báthory Erzsébet perén át egészen a sajtójogokig kalauzoljuk el a TDK résztvevőit, emellett az 1956-os forradalomról is méltóképpen kívánunk megemlékezni egy előadássorozat keretében.

A diákkör igyekszik nem elszigetelődni a többi egyetemtől: egyre szélesebbre kívánjuk nyitni az eddig meglévő kapcsolatokat, és újabbak teremtése is küszöbön van. 2006. júliusában Eger adott otthont az immáron hatodik alkalommal a jénai és hannoveri egyetemekkel közösen megrendezésre került "Deutsch-ungarisches strafrechtsgeschichtliches Seminarnak", amelyről e folyóirat hasábjain olvashatnak további részleteket. A Friedrich Schiller Universität valamint az Universität Basel jogtörténet iránt érdeklődő hallgatói együttműködnek diákkörünkkel a TDK Híradó szakmai színvonalának emelése érdekében is: a jövő hónaptól kezdődően rendszeresen publikálásra kerülnek majd német, illetve angol nyelvű tanulmányok, tudományos cikkek. A tanév tavaszi szemeszterében szándékunkban áll a Pázmány Péter Katolikus Egyetemmel egy közös konferencia megszervezése, amelynek keretében elsődlegesen az újonnan csatlakozott elsőéves hallgatóknak bizto-

sítunk lehetőséget kutatási eredményeik bemutatására.

Két éve alapította Bathó Gábor, tanszékünk demonstrátora az Angol-Magyar Jogtörténeti Kört, amelynek révén lehetősége van mindenkinek bepillantást nyerni a common law (az angol, illetve amerikai jog) rendszerébe, jogintézményeibe. A múlt évben vendégünk volt többek közt Dr. Allan Tatham angol jogászprofesszor, illetve Dr. Harmathy Attila, a Polgári Jogi Tanszék oktatója is megosztotta velünk Angliáról és az angol jogi oktatásról szerzett tapasztalatait, melyeket karunk dékánjaként szerzett. Távlati célként az angol jogrendszert bemutató idegen nyelvű művek áttanulmányozását és lefordítását, s ezáltal egy magyar common law-ról szóló szakirodalom megteremtését tűztük ki.

Mint minden diákkörnek, a Magyar Jogtörténeti TDK-nak az alappilléret is a hallgatók, azaz Önök alkotják. Szeretnénk, ha minél gyakrabban ellátogatnának az üléseinkre, akár csak a kíváncsiság, egy-egy számukra érdekes téma miatt; mindazonáltal szeretnénk mindazon hallgatók számára, kiket komolyabban érdekel a jogtörténet lehetőséget kínálni tudásuk elmélyítésére és tehetségük kibontakoztatására. Bízom benne, hogy hamarosan Önt is a diákkörünk új tagjaként köszönhetem, és ne feledjék, a TDK Önökért van!

Klebelsberg Kunó eszméi és világnézete

Írta: Kiss Bernadett

Az 1920-as évek Magyarországn a háborús vereség, forradalmak és a trianoni tárgyalások után a politikai légkör a legkevésbé sem egy polgári demokratikus állam létrejöttének kedvezett. Az új kül- és belpolitikai valamint gazdasági korlátok mellett új társadalmi berendezkedésre is szükség volt, ennek megalapozásához pedig a revizionista, illetve Nyugathoz húzó elméletek mellett egy új típusú oktatáspolitikát is létre kellett hozni.

Az ehhez szükséges óriási szervezőmunka gróf Klebelsberg Kunó (1875-1932) munkásságával kapcsolódott össze, ugyanis a már kortársai által is ellentmondásosan megítélt gróf olyan politikát folytatott, amellyel a két Ratio, Eötvös és Trefort munkássága után ismét magasabb szintre emelkedett a hazai oktatás színvonala.

Az eredetileg a nagybirtokos arisztokrácia tagjai közé tartozó, osztrák eredetű Klebelsberg a századelőn tűnt fel először az új államigazgatási szakemberek csoportjában. Sokoldalú műveltséggel próbált eligazodni kora viszonyai között: budapesti jogi tanulmányai után Párizsban és Berlinben folytatott történelmi és államtudományi stúdiumokat. Adolph Wagner hatására berlini éveiben fordult először a közművelődés kérdése felé,¹ doktorátusa után minisztériumi fogalmazó, később, Tisza István első miniszterelnöksége alatt pedig osztálytanácsos lett.

¹ T. Kiss Tamás: Klebelsberg Kuno 353.p. Magyar Pantheon Új Mandátum Kiadó, Bp. 1999.

Ekkor már ő volt Ferenc József nemzetiség-politikai titkos tanácsosa, és a dél-magyarországi magyarok érdekében dolgozott a Julián-egyesület igazgatójaként. Az 1910-es évek végén a hazai politikai élet felé fordult, amikor 1917. március 19-től politikai államtitkári pozícióba került, 1919-ben pedig Bethlen oldalán alapító tagja volt a NEP-nek és 1922. január 5-én követte őt a Kisgazdapártba is.

Klebelsberg karrierje ekkortól villámgyorsan ívelt felfelé, hiszen 1921. december 3. és 1922. június 16. között belügyminiszterként főszerepe volt az új választójogi törvényjavaslat kidolgozásában, és megállta helyét a belpolitika viharában is. Igazi tevékenységi területét azonban a kultuszminiszteri szék elfoglalásakor (1922. jún. 16. - 1931. aug. 24.) lelte meg, és későbbi utódával, - a sokszor eltérő nézeteket valló - Hóman Bálinttal együtt lelkiismeretesen próbálták a kor igényeihez igazítani a hazai oktatáspolitikát.

Politikai programja 1922-re teljesen készen állt, hiszen már első, 1917-es képviselői programbeszédében az oktatás fontossága mellett érvelt,² mivel úgy vélte, hogy a „nemzetek ereje művelődésüktől függ, amely fellendíti a gazdasági életet.”³ Legfontosabb célja a tudományos élet és az egyetemek, valamint a népoktatás fejlesztése

² T. Kiss: Klebelsberg Kuno 354.p. és Romsics Ignác: Bethlen István 291.p. Osiris, 1999.

³ Ladányi Andor: Klebelsberg első oktatási politikája 15-16.p. Argumentum, 2000.

volt, de politikájának sarokköve a „népiskola ÉS egyetem” volt.⁴ Terve – mellyel Bethlen is egyetértett – gyakorlattá azonban csak a gazdasági stabilizációt követően, 1925-től válhatott, így tevékenysége is két időszakra oszlott. Első miniszteri éveiben a „kultúrfölény” gondolata mellett a magaskultúra megmentéséért küzdött, míg pályafutása végén a néptömegek művelődését tartotta szem előtt az európai színvonalat is figyelembe véve.

Klebelsberget azonban nehéz önálló gondolkodónak tekinteni. Eszméi zömmel a hazai és nemzetközi konzervativizmusból táplálkoznak, írásai tükrében pedig érzékeny, koncepciózus látásmódra képes és tetterős politikusként ismerhetjük meg. Programja a Horthy-rendszer távlatos megerősítéseként is értelmezhető, tehát akár demokratikusnak is tekinthető. Konzervatív reformterveivel a meglévő társadalomszerkezet hatékonyságát növelve kívánta a korábbi oktatásügyi hibákat kiküszöbölni, viszont sem az ókonzervatív, sem a középosztályi erők nem tudták teljesen befogadni egyes eszméit. Pedig közoktatáspolitikájának középpontjában az elitte nevelendő középosztály műveltségének korszerűsítése és ebből kiindulva az egész oktatási rendszer átalakítása állt. Felismerte ugyanis, hogy a Trianon utáni helyzetben e réteg egy részét a hagyományos értelmiségi pályák telítődése miatt megélhetési nehézségek sújtják majd, míg másik fele esetleg a jobboldali, gyakran antiszemita erőkhöz húzhat hasonló okokból – ami aláásta volna a bethleni konszolidációs programot.

Ezért tárcáját „honvédelmi tárcának”⁵ definiálta, programjában neonacionalista elemek is felbukkantak és az olasz fasizmus

„il canto del lavoro”-ja nyomán új, konstruktív magyar „embertípus” kinevelését képzelte el, amelynek megteremtése a nyugati konzervatív műveltség elsajátíttatásával lehetséges – a fasiszta politikai módszerek hazai adaptációja nélkül. Erre az embertípusra alapozta a Collegium Hungaricumokat és a népoktatást is, melynek célja Klebelsberg szerint a „vezetésre hivatott” rétegek létrehozása és egy „erkölcsileg helyes hierarchia”⁶ kialakítása, melyben nagy szerepet szánt a – katolikus – egyháznak.

Programjának természetesen már a kezdetektől voltak bírálói, akik rendszerint a „kultúrfölény” jelszavát kifogásolták. Klebelsberg viszont ennek a szónak nem tulajdonított negatív, nacionalista-sovinisza jelentést, mivel ő ezt a kiépítendő elit által megteremtett nemzetközi kapcsolatrendszerrel létrejövő lehetőségek kiaknázására értette, és ez megtámadhatatlan érv volt a kormány számára is. Ez a Klebelsberg számára Európával egyenértékű fogalom a szakszerűséggel együtt lett volna hivatott új távlatokat nyitni az 1920-as évek magyar középosztálya számára.⁷ Ez a középosztály viszont nem felelt meg a miniszter által óhajtott, felülről történő modernizációnak, de leváltásukat sem kívánta, sőt- és ez is máig kritikus pontja maradt politikájának- kifejezetten támogatta őket a nem keresztény (zsidó) értelmiséggel szemben. Bírálói gyakran Tisza István és az angol minta utánzásával vádolták, mert reformjait erős állami irányítás jellemezte és hosszú távra, nagy anyagi befektetéssel készültek. Éppen ezért tevékenysége függött a gazdaság

⁶ Tőkészki László. Egy elfelejtett kultúrpolitikus- Klebelsberg Kunó In: Századvég 2. 113-114.p. 1986 és Az egyházak és az iskoláztatás Klebelsberg nézeteiben

⁷ Berend T. Iván: Magyarország helye Európában in: Helyünk Európában I.30-31 p. M agvető, 1986.

⁴ Ladányi: Klebelsberg felsőoktatási politikája 17 p.

⁵ Ladányi: Klebelsberg felsőoktatási politikája -uo.

teljesítőképességétől, ám Magyarországon eleinte sem ez, sem az állam munkaerő-politikája nem volt megbízható. Ugyanakkor felismerte az értelmiségi expanzió korlátait is a trianoni keretek közé szorult ország földrajzi nagyságrendje miatt.

Tevékenysége egyértelműen sikeresnek bizonyult viszont a tudományos-közoktatási szervezőmunkákban. Bár ellenfelei kifogásolták, hogy a felépített 5000 népiskolával sem érte el az ország az Európában elterjedő 8 osztályos elemi oktatás szintjét, de belátható, hogy középosztályi prioritású politikájával Klebelsberg tőle telhetően segítette a művelődés ügyét. Oktatási programja a társadalom minden rétegére kiterjedt és valóban változás következett be az egész oktatási rendszerben.

Miközben mind az ő, mind Hóman munkássága alatt a tárca az éves költségvetés 9-10%-ából részesült, sor került az alsófokú oktatás szerkezeti és tananyagbeli modernizációjára. Az első problémát az egy tanárra jutó diákok száma (átlagosan 49 fő) és az iskolák hiánya (200 községben nem volt oktatási intézmény) jelentette.⁸ A helyzet megoldásához szükség volt a tankötelezettség törvényi úton történő biztosítására (1921/XXX.tc.), ami a 6-15 éves korosztályt érintette. Így már az 1926-os népiskolai törvény keretében épített iskolák megfelelő diákszámra is adottá vált. Ez az „érdekeltségi iskola” fogalmát bevezető törvény 1750 tanítói lakás építését is kimondta, és iskolákat alapítottak a szórványtelepüléseken, majd felújították a meglévő épületeket és szétbontották az osztályokat. Az állam által 48260000 pengővel támogatott terv hatá-

sára 22%-kal nőtt a tanítók száma, kisdudorvók létesültek, az analfabetizmus 7%-ra, az iskolát nem látogató tankötelesek aránya 8%-ra apadt. 1928-tól kormányzói utasításra 8 osztályos népiskolákat szerveztek, de nem tűnt el a „polgári” sem: számuk 1938-ig 57%-kal nőtt és 4 polgári iskolai tankerület szerveződött.⁹ Az 1928/XXXVIII. tc. értelmében szakiskolák, továbbképző népiskolák, népkönyvtárak, kultúrházak jöttek létre.

Az 1924/XI. tc.-kel Klebelsberg 3 középiskolatípust alakított ki, miközben a lehetőleg egységes alapműveltségi szint biztosítása is célja volt. Így született meg a humanisztikus műveltséget adó gimnázium, a modern nyelveket oktató reálgimnázium és a természettudományi ismereteket közvetítő reáliskola. 1926-tól a sort leánygimnázium és leánykollégium gazdagította. Utóda, Hóman

⁸ Romsics Ignác: Magyarország története a XX.században 175.p. Osiris, 2001.

⁹ T. Kiss Tamás: Klebelsberg Kuno 260.p.

Bálint viszont egységes középiskolák kialakítására törekedett, és a két politikus hatására 1937-re 129-ről 173-ra nőtt a középfokú oktatási intézmények száma, amelyeknek új, keresztény vallásos érülettel átíratott tanrendje, és a radikális baloldali eszméket elítélő tankönyvei¹⁰ is éreztették hatásukat.¹¹ A neonacionalizmus megnyilvánulásaként is értelmezhető Klebelsbergnek az az 1921/LIII. törvényben megfogalmazott újítása, hogy kötelezővé vált a „testnevelő tanár”¹² vezette testnevelésóra, és a cserkészlet mellett megjelent a leventemozgalom is, melynek az a Klebelsberg által nem titkolt célja volt, hogy burkolt formájú katonai kiképzés induljon meg.

Klebelsberg rendelkezett a felsőoktatásról is, mivel az egyetemeknek regionális kutatási és oktatási szerepkört szánt. E szellemben karolta fel a Pécsre telepített pozsonyi és a Szegedre költöző kolozsvári egyetem ügyét, de az 1924-ben induló egyetemi klinika- és kutatólabor-fejlesztés Debrecen sem került el. A miniszter egyik fő célja a Budapest-központúság felszámolása volt, ezért támogatta a 4 vidéki tudományegyetem felállítását, a professzorokat kötelezte volna az egyetem városába való áttelepülésre, és 1925. augusztus 9-i rendeletében kimondta, hogy a felvételt nyert hallgatókat kötelesek a lakóhelyükhöz legközelebb eső egyetemnek fogadni. Ugyanakkor a budapesti karok helyzetét javította volna a „magyar Dahlem” megépítésével, bár eközben a jogakadémiák felszámolását is megkísérelte a túlképzés veszélye miatt.

¹⁰ Magyarország története 1918-1990 93-94.p. Korona Kiadó, Budapest 1992.

¹¹ Romsics Ignác. Ellenforradalom és konszolidáció 181.p. Gondolat, 1982

¹² T.Kiss: Klebelsberg Kuno 54.p.- a megnevezést Klebelsberg vezette be

Mivel az egyetem a klebelsbergi álláspont szerint kutatómunka helyszínéül is szolgált, a megújult felsőoktatás támogatta a tehetséges hallgatókat. Klebelsberg az Eötvös- és a Horthy Kollégium elveire építve kidolgozta egy széles körű egyetemen kívüli képzést nyújtó szakkollégium tervét, melynek célja „a nehéz életben is boldogulni tudó erőtéljes”¹³ magyarok nevelése volt.¹⁴

A hallgatók érdekében szorgalmazta 1925-ben az ösztöndíjrendszert megújító Nemzeti Közművelődési Alap felállítását az elkobzott Károlyi-vagyomból, és széles körű támogatásrendszert dolgoztatott ki 1927-től az Országos Ösztöndíjtanáccsal. Ezt a rendszert egészítette ki a francia, német, osztrák és római Collegium Hungaricumok intézménye, és lassanként – korlátozásokkal bár, de – a nők előtt is megnyíltak az egyetemek kapui.¹⁵

Az így megalkotott oktatási rendszert Klebelsberg a kulturális demokrácia alapján kívánta felügyelni, ám a felülről történő modernizálás sem erre az elképzelésre, sem a decentralizációra nem volt jótékony hatással.

Rendkívüli ütemben fejlődött viszont a tudományos élet az 1922/XIX. tc. alapján létrejött Országos Magyar Gyűjteményegyetem keretein belül, melynek intézményeit (Országos Levéltár, Szépművészeti Múzeum) a Tanács fogta össze, és az 1923/I. tc. értelmében évi 12 millió korona támogatásban részesült az Akadémia is. A történettudományi kutatásokat a Magyar

¹³ T. Kiss Tamás: Állami művelődéspolitikai az 1920-as években- gróf Klebelsberg Kuno kulturális szervező munkássága 46.p. Mikszáth kiadói Kft. 1998.

¹⁴ Klebelsberg Kuno: Pályaválasztás és megélhetés in: Századvég 197.o. 1986/2.

¹⁵ T. Kiss Tamás: Klebelsberg Kuno 19.p.

Történelmi Társulat elnöki székét is betöltő Klebelsberg támogatta, különösen azokat, amelyek a nemzeti-nemzetiségi kérdéssel és a belső államberendezkedéssel foglalkoztak. Úgy vélte viszont, hogy szükség van a tudományágakon belüli irányítottságra és ezt a Nyugat felé is demonstrálta az 1926-os országos kongresszussal, illetve azzal, hogy a magyar művelődés szintjének fenntartásáért és emeléséért kimagasló munkát végzőket 1930-tól a Corvin-rend kitüntetései jutalmazták, és ezt külföldi állampolgár is megkaphatta. Klebelsberg a tudományos életet hazánkban a németországihoz hasonlóan képzelte el, így a természettudományok támogatására kutatóintézeteket alapított. Tihanyban a Biológiai Intézet – amit ellenfelei csak a „csiborpatkolás” helyszínének nevezték –, a Svábhegyen a Csillagvizsgáló, és az Alföld-program keretei között megépítendő Geofizikai Kutatóintézet jött létre a miniszter kezdeményezésére.

Klebelsberg Horthyval és Gömbössel 1932-ben

Ellenfelei szerint viszont a professzionizmus terjedése a „szervilizmus és karrierizmus”¹⁶ növekedését is jelentette, és valóban megfigyelhető volt, hogy teret nyerhetett a középszerűség a tudományban de a művészetekben is. (Klebelsberg jobban kedvelte a konzervatív-historikus stílusirányzatokat, de elfogadta az új áramlatok értékeit is.) Ellenfeleit részben sikerült megnyerni magának a műemlékvédelmi politikája révén, mint tette azt a szegedi Dóm tér kialakításakor, de megítélését máig hatóan

befolyásolta a numerus clausus ügyében tanúsított magatartása.¹⁷

Klebelsberg „elvileg nem helyeselte”¹⁸ a zsidó – egyetemi hallgatók felvételét befolyásoló 1920/XXV. tc.-t, melyet az egyetemek is eltérően alkalmaztak. Budapesten az előírt 6%-os határt a felvettek számához, vidéken a keretszámhoz igazították, és eltérően ítélték meg a kikeresztelkedettek helyzetét is. Viszont 1923. július 31-én a numerus clausus mellett érvelt a kis országterület miatt és 1924 áprilisában is csak a viszonyok esetleges javulása esetén tartotta célszerűnek az eltörlését. A szélsőjobb a törvénnyel kapcsolatos javaslatait elutasította, mert a kérdést socialpolitikai problémának minősítette, amely a keresztény középosztály „védelme” közben merült fel. 1926-ban a 6%-os határt a keretszámra vonatkoztatta, a kikeresztelkedetteket pedig nem vonta a törvény

személyi hatálya alá. 1926. december 12-én az 1921 óta tartó nemzetközi-népszövetségi nyomás hatására a törvény harmadik bekezdését úgy módosította, hogy a zsidóságot felekezetnek minősítette, és az egyetemi felvételinél a társadalmi reprezentáció alapjául a szülők foglalkozása szolgált. Bethlennek ugyanakkor a problémával kapcsolatban azt nyilatkozta 1926 folyamán, hogy „a törvényt revideálnunk kell, de nem azért, hogy zsidó egyetemi hallgatók ezreit megint nyakára bocsássuk a nemzetnek, hanem azért, hogy

¹⁶ T. Kiss: Klebelsberg Kuno 17.p.

¹⁷ Braham: A magyar holocaust 39.p. Gondolat, Bp. 1988

¹⁸ Romsics Ignác: Bethlen István 290-291.p.

bizonyos racionális enyhítéssel az intézmény lényegét megmentsük.”¹⁹ Az 1928. május 28. utáni rendelkezéseiben ennek szellemében korlátozta a jelesen érettségizett zsidók felvételét, ami rontott az oktatás színvonalán, mert a felvettek 60%-ának elégséges érettségi volt csak. A minisztert továbbra is támadták az antiszemita és a szélsőbal hívei, mert tárcáját túldotáltnak tartották, reformjait pedig túl gyorsnak. Bírálták centralizációs törekvéseit, amit az oktatás irányításakor próbált megvalósítani.

Reformjainak belső önellentmondásosságát mutatja az, hogy valójában nem korszerűsödött a felsőoktatás rendszere, mert tanszékek sora hiányzott, amit Hóman már 1933-ban bíralt. A kultúrfölény megvalósítása a numerus clausus hatására nehézségekbe ütközött. Kifogásolták Nyugatbarátságát és korszerűtlen konzervativizmusát is. A világválság begyűrűzése és betegsége miatt 1931-ben megválni kényszerült posztjától, a Hóman-fémjelezte gömbösi kultúrpolitika pedig inkább Kelet felé fordult²⁰, és az ifjúság erkölcsi és testi nevelésével foglalkozott.

Klebelsberg politikája viszont maradandó folyamatokat indított el ott, ahol a középosztálybeli politika keretein belül a tehetség és a modern tudás, technika kiváló személyiségekben kapcsolódott össze (Szent-Györgyi Albert, Magyary Zoltán). Kornis szerint²¹ ennek oka az volt, hogy „a kultúra az ő szemében elsősorban tudás és technikai készség... a kultúra erkölcsi-érzelmi mozza-

natai nem eléggé éles reliefben domborodnak ki felfogásában.”²² Bár az 1970-es évekig a hivatalos politika megbélyegezte nacionalizmusa miatt, 1994-98 között 32 országgyűlési felszólalás hivatkozott munkásságára annak ellenére, hogy gróf Klebelsberg Kuno közvetlen céljait nem igazolta az idő, viszont nagyvonalú kultúrpolitikája utat nyitott a modernizáció felé.²³

Ezért emlékezett meg így Klebelsbergéről – Klébiről, a „kimondhatatlan nevű grófról” és közismert párbajozóról - 1933-ban Hóman Bálint: „Ha meggondoljuk, milyen volt a helyzet jövedele előtt, a magyar művelődés és a tudomány munkásainak szemében mindig elvitathatatlan érdeme lesz, hogy működése nyomán avatatlanok már túlzásról, luxusról is beszélhetnek a magyar kulturális élet intézményeinél. Ez a túlzás, ez a luxus hatalmas erőtartalmat teremtett a magyar kultúrának, amely lehetővé tette, hogy a gazdasági élet újabb válságából, ha megfogyatkozva is, de életképesen menthettük át jobb időkre művelődésünk alapvető intézményeit.”²⁴

Klebelsberg Kuno szobrának felavatása

¹⁹ Romsics Ignác: Bethlen István 291.p.

²⁰ T. Kiss Tamás: Klebelsberg Kuno 68.p. és Raith Tivadar: Keleteurópa ismeretlen föld in: Helyünk Európában I. 30-31.p.

²¹ Kornis Gyula: Magyarország közoktatásügye a világháború óta Bp. 1927 és Gróf Klebelsberg Kuno Bp. 1932, 56.p.

²² Szabó Miklós: A Klebelsberg- legenda 42.p. in. Kritika, 1993/12.

²³ Kosáry Domokos: Magyarország kultúrpolitikája az első világháború után Európai utas 1995.04.28-31.p.

²⁴ Hóman Bálint emlékbeszéde 290.p. in: T. Kiss: Klebelsberg Kuno

A köztársasági elnök választásának egyes kérdései

Írta: Bathó Gábor

Az államfő nem más, mint a legfelsőbb politikai hatalom birtokosa vagy reprezentánsa egy adott államban. A pozíció elnyerése, a tiszttel viselésének időtartama nagymértékben függ az illető állam formájától.¹ Így a köztársaságban nem lehetséges az elnök megválasztásának bármilyen formája vagy az élethosszig tartó mandátum. Ám az államforma szabadsága magában rejti egy születő köztársaságban az államfő megválasztásáról szóló viták lehetőségét, mint ahogyan azt a magyar példa mutatja.

Kérdéses volt az, hogy az államfőt ki válassza: a választópolgárok közvetlenül vagy akár elektorok útján, az Országgyűlés, vagy az Országgyűlés kibővített változata, egy elnökválasztó gyűlés, illetve nem volt eldöntött a köztársasági elnöki mandátum hossza, felmerült a négy, öt vagy hét évig tartó megbízatás lehetősége is.

Az etalon, melyhez a rendszerváltás politikai viharai közepette fordultak, az 1946. évi I. törvénycikk volt. E törvény igen egyszerűen fogalmaz: A köztársasági elnököt a Nemzetgyűlés négy évre választja.² Az 1946-ban, az államformáról és az államfői jogokról szóló, a korabeli pártok által készített három tervezet³ között teremtett szintézist a fenti törvény.

¹ Mezey Barna: A köztársasági elnök. Budapest, 1992., p. 4.

² 1946. évi I. törvénycikk Magyarország államformájáról. 2.§ (2)

³ A Magyar Kommunista Párt, a Független Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt által készített „alkotmány”-tervezetekről van szó.

Az elsőként elkészült tervezet, melyet a Magyar Kommunista Párt készített egy jelentősen korlátozott államfő képét rajzolta. Nem véletlenül, hiszen joggal arra számítottak, hogy az államfőt szinte bizonyosan a legerősebb parlamenti párt, a Kisgazdapárt soraiból választják majd, és a gyenge államfői státusszal a kommunisták saját pozíciójukat kívánták megerősíteni. Eszerint az elnököt a parlamenti képviselők kétharmada titkos szavazással választja négy évre, az újraválasztást kizárva. Rákosi Mátyás szerint a Kommunista párt olyan köztársasági elnököt akar, aki nem uralkodik, de nem is kormányoz. Ez az elgondolás egyértelműen tükrözi a korabeli kommunista jogfelfogást, miszerint a végrehajtó és az államfői hatalmat szét kell választani.

Időrendben másodikként készült el a Független Kisgazdapárt tervezete. Ez a fent említett okból, nevezetesen, hogy a köztársasági elnök a Kisgazdapárt soraiból kerül majd ki, igen széles jogkört adott volna az államfőnek. Érdekes, hogy a Kisgazdapárt tagjai közül éppen azok készítették el a javaslatot, akik korábban a köztársaság ill. királyság kérdésének későbbre halasztását szorgalmazták. A köztársasági elnököt a parlamenti képviselők kétharmada választja titkos szavazás útján, az egyszeri újraválasztás lehetőségével (saját soraikból kikerülő elnökről van szó!).

A Szociáldemokrata Pártnak nem volt saját tervezete, ugyanis a párt az igazságügy-miniszteren keresztül az Igazságügy-minisztérium Törvényelőkészítő Bizottságát kérte fel a javaslat megalkotására. A

köztársasági elnök mandátumának hosszát négy évben határozták meg ők is, és szintén a képviselők kétharmada választaná meg titkos szavazással. Az újraválasztás lehetőségét nem zárta ki a javaslat, az egymás utáni kétszeri megválasztást viszont megtiltotta.⁴

Az egyeztetett törvényjavaslat a köztársasági elnök megválasztásának kérdésében a Szociáldemokrata Párt javaslatával egybeesően határozott, nevezetesen az államfőt négy évre, titkosan, kétharmados többséggel választják a képviselők. Ezen felül „egymásután két ízben köztársasági elnökké senkit sem lehet megválasztani”⁵. Persze tudjuk, hogy az 1946. évi I. törvénycikk államfőválasztásra vonatkozó rendelkezései sohasem realizálódhattak igazán, az első, nem ideiglenes köztársasági elnök, Tildy Zoltán megválasztása pártegyezkedés eredménye volt, míg a későbbiekben Szakasits Árpád, mint pártelnök nyerte el a pozíciót⁶.

Annak ellenére, hogy az 1946. évi I. törvénycikk egyértelmű rendelkezéseket tartalmaz a köztársasági elnök választására, 1989-ben parázs vitákat váltott ki ez a kérdés, és vált még ki ma is.

Az 1989. évi XXXI. törvénnyel módosított Alkotmány 1989. október 23-tól hatályos szövege szerint az Országgyűlés a köztársasági elnököt négy évre, titkos szavazással választja, akit e tisztségre legfeljebb egyszer lehet újraválasztani. Annak ellenére, hogy ez a szabályozás mindössze öt hónapig volt hatályban, eleve sok vita előzte meg. Vitás kérdés volt az, hogy ki válassza az

elnököt, és az, hogy mennyi időre. Az 1946. évi I. törvénycikk példáján túl külföldi megoldásokat is vizsgáltak. Az 1989-es Ausztriában az állampolgárok, az NSZK-ban Szövetségi Gyűlés tagjaiból és a tartományi gyűlések ugyanolyan számú küldötteiből álló testület, míg Olaszországban a parlament két kamarájának együttes, a régiók képviselőivel kiegészült ülése választja. Általánosan elfogadott elmélet, hogy az állampolgárok által választott elnök súlya sokkal nagyobb az Országgyűléssel szemben, lévén, hogy ebben az esetben mindkét szerv a néptől kap megbízást. Ezzel szemben, ha az Országgyűlés választja az elnököt, megnő a képviselőlet szerepe, és a kevésbé függetlenedő vergehajtással csökkenhet a hatalommegosztás elvének érvényesülése. Ezen erősen spekulatív gondolatsor mellett erősebb érv volt az 1946. évi I. tc. szabályozása, így ez lett a mérvadó az új törvény tekintetében.

Nemzeti Kerekasztal kimondta a köztársasági elnök Országgyűlés útján való megválasztását. Emellett azt is rögzítette, hogy amennyiben a köztársasági elnököt az általános országgyűlési választások előtt választanák meg, akkor egy alkalommal, általános választással a néptől kapja a megbízást az elnök. Csakhogy ezt a meg egyezést a Szabad Demokraták Szövetsége nem fogadta el, és ebben a kérdésben népszavazást kezdeményezett.

Az Országgyűlés a 25/1989. (XI. 10.) OGY határozatával 1989. november 26-ára rendelte el - többek között - a köztársasági elnökválasztás időpontja kérdésében. Az e tárgyban feltett kérdés ez volt: „Csak az országgyűlési választások után kerüljön-e sor a köztársasági elnök megválasztására?” A válasz igenlő volt, ám az Alkotmánybíróság értelmezése szerint (1/1990. ABh.) ez nem

⁴ Föglein G. Izella: Államforma és államfői jogkör Magyarországon. Budapest, Nemzeti, 1993., p. 52-59.

⁵ 1946: I. tc. 5. §

⁶ Mezey 1993. p. 20.

határozta meg a köztársaságielnök-választás módját, pusztán annak idejét. E határozat értelmében és az érzékelhető népakaratra hivatkozva az 1990. XVI. törvény megváltoztatta az Alkotmány 29/A §-át. Március 12-i hatállyal az államfőt a választópolgárok az általános és egyenlő választójog alapján közvetlenül és titkos szavazással négy évre választja. Mivel a közvetlen elnökválasztás mellett tulajdonképpen sem történeti, sem komoly politikai érvek nem hozhatók fel, azonkívül időigényes és bonyolult lett volna a választás

megszervezése az adott körülmények között, a Parlament az 1990. évi XL. törvénnyel módosította az Alkotmányt, és visszatért az eredeti elképzeléshez. Megváltoztatta azonban a megbízatás hosszát, az egyes kormányzati ciklusokon átívelően öt évre.

Az elmúlt tizenöt évben nem változott a Köztársasági elnök választására vonatkozó szabályozás, hatályban létének ideje messze túlszárnyalja a korábbi köztársasági elnöki intézményekét. Ennek ellenére ötévente felmerül a változtatás szükségességének kérdése.

Göncz Árpád

Mádl Ferenc

Sólyom László

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKEI 1989-TŐL

“Haben Sie schon von Filangieri gehört?” - Jogtörténeti konferencia Baselben

Írta: Képešsy Imre

Valahányszor, ha az áprilisa gondolok, mindig egy esős, borús, tudják, olyan „semmilyen” hónap jut eszembe. Ez év árpilisa azonban nagyon kellemes emlék maradt számomra, ami a Baselban megszervezett konferenciának köszönhető. Még mielőtt elkezdenék írni magáról a konferenciáról, hadd szóljak néhány szót az előzményekről.

Az, hogy ez a konferencia létrejöhetett, az javarészt tanszékünk vezetőjének, Dr. Mezey Barnának és a baseli egyetem professzorának Dr. Kurt Seelmannnak volt köszönhető, kiknek vezetésével Chiemseeben már sor került egy hasonló büntetőjogi témájú összejövetelre. Dr. Seelmann ezt követően

kezdte el kutatni az olasz jogtudós, Gaetano Filangieri eddig javarészt feldolgozatlan életművét. 2005 őszén, miután karunkon tartott egy rendkívül élvezetes előadást, felvetette azon ötletét, miszerint szeretné, hogy ismét tartanánk egy közös svájci-magyar szemináriumot, melynek témája Filangeri és a felvilágosodás korabeli büntetőjog lenne.

Ez volt életem második konferenciája, amelyen a MÁJT Tanszéknek köszönhetően részt vehettem, és bevallom, a téma bizony elég nehéznek bizonyult. Nemcsak nekem, hanem az összes magyar résztve-

vőnek, kik többségükben a tanszékünk demonstrátorai voltak. Óvatosságból mindannyian már november végén nekiálltunk a kutatásnak, majd a vizsgaidőszak fáradalmait éppen csak kipihenve, februárban ismét belevetettük magunkat a munkába. A kérdés adott volt: ki is volt Gaetano Filangeri és milyen hatással volt munkássága a magyar büntetőjog fejlődésére? A válasz pedig ránk várt, hogy megtaláljuk, ami a hosszas kutatás

eredményeként sikerült is.

Április 26-án kora reggel indultunk el Budapestről, hogy nekivágjunk az előttünk álló több, mint félnapos útnak. Végighaladtunk a tavalai rothenburgi utunknak köszönhetően már ismerős

Ausztrián, Németországon, majd végül átléptük a svájci határt. És akkor egy kicsit meg is lepődtünk, meg nem is. Nem lepődtünk meg, mert pont ilyennek képzeltük az országot. Ugyanakkor meglepődtünk azon, hogy ez az ország mennyire csodás.

Hosszú utunk végén megérkeztünk egy Gyönyörű városba, melyet a Rajna szel ketté. Baselnek hívják. Csapatunknak erre a pár napra egy ifjúsági szállás adott otthont, nem messze a belvárostól. Az első esti felfedező utunk (és némi alvás) után másnap reggel szaladtunk az egyetemre, pontosabban

*Wildt'sches Haus, a konferencia
helyszíne*

a jogi karral szemben lévő kis kastélyba. Seelmann professzor, mint a konferencia házigazdája üdvözölt bennünket, majd megkezdődött az ismerkedés a többi hallgatóval, kik körülbelül ugyanolyan létszámban voltak jelen, mint mi. Ez biztosította a változatosságot a konferencia alatt is, hol váltakozva mindig egy magyar, illetve egy svájci hallgató tartotta meg előadását német nyelven.

A bevezető előadások után, melyet Dr. Mezey Barna, Dr. Kurt Seelmann, illetve tanszékünk egyik PhD-hallgatója, Dr. Davidovics Krisztina tartottak, egy kórképet adtak számunkra a felvilágosodás-kori svájci illetve a magyar történelemről a további előadások (melyek rendszerint egy-egy adott kérdéssel foglalkoztak) könnyebb megértése érdekében. Az előadások sokrétűek voltak, hallhattunk összefoglalót a felvilágosodás-kori büntetőjogi irodalom áttekintéséről, a korabeli kodifikációról, illetve Filangieri műveinek a törvényhozásra gyakorolt hatásáról. Mi, magyar részről elsősorban az összefüggéseket kerestük, ilyen szellemben vizsgáltuk az 1795-ös és az 1843-as büntetőjogi törvényjavaslat megalkotásában az olasz jogtudós hatását, illetve Hajnóczy, Martinovics és Széchenyi István gondolatait, valamint Filangieri eszméi között is megpróbáltunk összefüggésekre bukkanni. Szó esett még a Magyar Tudományos Akadémia működéséről, valamint egyik társunk „Filangieri nyomában” a főbb hazai könyvtárakat is átnézte arra keresve a választ, hogy hol bukkanhatunk rá a jogtudós műveire, és vajon a felvilágosodás magyar büntetőjogászai számára ismertek voltak-e művei.

A szünetekben lehetőségünk volt összebarátkozni a baseli hallgatókkal,

sok közös programunk volt a városnézéstől kezdve a közös ebédeken, vacsorákon át. A hangulat igazán remek volt, rendkívül barátságosak voltak mindannyian, és pár napra mi is beleélhettük magunkat a „svájci álomba”. Az egész város hihetetlenül nyugodtnak tűnt, de mégis magával ragadott mindannyiunkat a belváros ódon épületeivel, a konferenciának otthont adó kastély a méltóságteljes pompájával varázsolt el bennünket, és a várost két felét összekötő hidak egy pillanatra Budapestet juttatták eszünkbe, melyek alatt lassan, nyugodtan folydogált a Rajna.

Én személy szerint a közös vacsorákat élveztem leginkább, ekkor volt lehetőségünk leginkább ismerkedni. A svájciak nagyon érdeklődőek és nyitottak voltak, akár egy komoly téma került szóba, akár egy vicc jött, mindig volt miről beszélgetnünk. A konferencia utolsó napjára igazán összerázódtunk, még egy éjszakába nyúló beszélgetésre is sor került az egyik vendéglőben. Ennek megfelelően a hazaúton természetesen mindannyian holtfáradtak voltunk. De megérte, ebben biztos vagyok. Ezúton is köszönetet szeretnék mondani sofőrjeinknek a kitartásért!

Hazafelé az úton a gyönyörű tájat nézegetve mindannyian visszagondoltunk a frissen szerzett szép emlékeinkre, illetve arra az ígéretre, miszerint hamarosan meglátogatnak minket, hacsak a közeljövőben nem került sor még egy közös konferenciára. Erre pedig Dr. Mezey Barna, ill. Prof. Seelmann még a konferencia végén ígéretet is tettek. Kedves Olvasó! Bár Filangieriről nem tudtam túl sokat Önnek elárulni, de remélem, hogy sikerült egy számomra igazán emlékezetes kirándulás hangulatát Ön elé varázsolnom!

„Verdacht und Verdachtstrafe” - Jogtörténeti Konferencia Egerben Írta: Csoór Dorothea

„Hol jó bort érezek, betérek;
Ne térnék hát Egerbe?
Ha ezt a várost elkerélném,
Az isten is megverne...”
(Petőfi Sándor)

Mi, akik részt vettünk az egri német nyelvű jogtörténeti konferencián, ha lehet, még jobban vártuk a vizsgaidőszak végét. A több hónapig tartó előkészület, szervezés, utánajárás és sok-sok munka után, fantasztikus két napot tölthettünk el 2006. július 7-étől 8-ig Egerben.

A konferenciát elnöklő oktatók Németországból és Magyarországról érkeztek. Jenából Günther Jerouschek professzor és Dr. Arnd Koch, Hannoverből Dr. Georg Steinberg, Rothenburgból tavalyi vendéglátónk, Karl-Heinz Schneider Úr. A magyar házigazdák Dr. Mezey Barna professzor, Dr. Ligeti Katalin, Dr. Horváth Attila, Dr. Davidovics Krisztina és Dr. Barna Attila voltak. Előadóként a jénai egyetem és az ELTE jogi kara által „Gyanú és gyanúbüntetés” („Verdacht und Verdachtstrafe”) címmel

meghirdetett szemináriumra jelentkező diákok vettek részt.

Csütörtök este a német diákok a tizenöt órás vonatút után meglehetősen fáradtan érkeztek meg. A szállásunk bár ugyanabban a hotelben volt, ezen az estén nemigen találkozott egymással a német és a magyar csapat, mindannyian az út fáradalmait igyekeztük kipihenni.

A konferencia hivatalosan pénteken 10 órákor kezdődött, majd szombaton folytatódott. Az első napon főként a német előadók tartották meg referátumaikat, második napon pedig a magyarok vették át a pódiumot. Az előadások nagyon tanulságosak voltak. Bár valamennyi témájáról, ahogyan a fakultáció címe is mutatja, a gyanú és gyanúbüntetés szolgált, ezek alakulása a német és a magyar jogtörténetben egészen eltérő volt. A német referátumokból kiderült, hogy amíg ott a középkortól egészen a legújabb korig törvénykönyvekben szabályozták a gyanú és gyanúbüntetés alkalmazását, addig a magyar szabályozásban csak elvétve, a királyi dekrétumokban, és ott is inkább csak a tanúvallomások értékelésében jelenik meg, azaz hazánkban főként a bírói praxisban használták.

A magyar és német gyakorlatot koronként jellemelve ismerhettük meg. A prezentációkat talán még izgalmasabbá tette, hogy azokat az előadók a technikai eszközök segítségével (projektor, írásvetítő) is illusztrálták. Az előadások végén a konferenciát vezető zsűri tagjainak kérdéseire az előadók

választak, melyek megválaszolásához gyakorta nagy háttértudásra is szükség volt.

A referátumok közül nehéz kiemelni egyet-egyet. Véleményem szerint talán mégis volt kettő, amely külön említést érdemel. Így Jenny Brömel-é, aki két fényképet felhasználva tesztelte a résztvevőket, és bebizonyította, hogy nem minden a külső megjelenés. Az egyik kép egy tetovált és nagydarab férfit ábrázolt, aki a társaság egyöntetű véleménye szerint született bűnöző. A másik képen egy jól szituált öltönyös, szimpatikus fiatalember volt, aki viszont, a vélemények alapján, a jogszerű életmód mintaképe. Az előadás végén azonban kiderült, hogy az első fiatalember egy jószívű, közkedvelt tetoválómester, míg a másik úriember legalább egy tucat bűncselekmény, köztük emberölés elkövetője.

Képe ssy Imre is rendkívül érdekes előadást tartott a Nagy Imre perről. Amellett, hogy az előadás információban gazdag és érdekes volt, a mondottakat olyan korabeli film-bejátszásokkal illusztrálta, mint Kádár János beszéde, vagy a Nagy Imre perről készült dokumentumfilm. Különleges volt az előadás azért is, mert Imre nemcsak megvágta a filmeket, hanem, hogy a német vendégek is értsék, németül feliratozta azokat. A siker sem maradt el, a közönség lelkes kopogással fogadta (Németországban az előadásokat nem tapssal, hanem kopogással értékelik). Dr. Horváth Attila előadása zárta a konferenciát, amelyben már egy jogtörténész tapasztalatait és gondolatait hallhattuk az 1956 utáni magyar „igazságszolgáltatás” helyzetéről.

A munkát után mind pénteken, mind szombaton kis lazítás követte. Péntek este a jó hangulatú közös vacsora után az

egész társaság együtt indult a Dobó térre, az egri borfesztiválra. A finom borok a német vendégeket is meggyőzték arról, hogy azok méltán világhírűek.

Szombaton a városnézés után következett az igazi meglepetés: a Thummerer-család pincéjében tettünk látogatást. Először a mesterien megépített hűvös pincében hallgathattuk meg, hogyan is készülnek a díjnyertes borok, és megtekintettük a hatalmas, több száz liter bort érlelő hordókat. Ezután egy hihetetlenül ízletes vacsora keretében megkóstolhattuk azokat a borokat, amelyekről az imént hallottunk.

A búcsúestén a hangulat, amelyet a két Anapos közös munka és élmények alakított, talán még jobb lett. Új barátságok szövődtek, és hogy a hagyomány tovább folytatódjon, a jövő évi konferencia témájában és helyszínében is sikerült megállapodni. Arra pedig, hogy valóban jól érezte magát mindenki misem jobb tanúság, hogy a beszélgetés, éneklés és nevetés, már a szálláson, hajnalig tartott.

Ajánlom ezt a cikket Lenkovics Juditnak, Aki a konferenciát megszervezte, és ezúton tolmácsolom valamennyiünk köszönetét.

A konferencián résztvevők névsora: Bathó Gábor, Beke-Martos Anna, Beke-Martos Judit, Jenny Brömel, Ilka Carlsen, Annett Chojnacki, Csoór Dorothea, Anne Ehspanner, Földesi Boglárka, Frey Dóra, Anne Guroll, Képe ssy Imre, Korpos Szabolcs, Lenkovics Judit, David Matthes, Mohácsi Barbara, Pafféri Zoltán, Pap Sándor, Johannes Peters, Hans-Olaf Richter, Elisabeth Schmuhl és Romsics Viktor.

Gertrúd királyné meggyilkolása - Bánk bán igazi története

Írta: Lenkovics Judit

Gertrúd merániai hercegnő 1185 körül született, 1202-be kötött házasságot az Árpád-házi András herceggel, aki II. András néven 1205-1235 között uralkodott hazánkban. Házasságukból öt gyermek született: Mária, Béla (a későbbi IV. Béla király), Erzsébet (kit 1245-ben szentté avattak), Kálmán és András.

Gertrúd 1205-ben lett magyar királyné; fényűző, gazdag udvartartást rendezett be, hol nem számítottak ritkaságnak a nagy lakomák és a vadászatok. Környezetében szinte kizárólag családtagjai és németek voltak. Testvérei többször megfordultak a magyar királyi udvarban, sőt II. Andrástól birtokadományokat kaptak. Berthold nevű öccse például a kánoni kor elérése előtt kalocsai érsek, horvát bán majd erdélyi vajda lett. Ezáltal óriási hatalom jutott a kezébe, ami együtt járt a magyar főurak háttérbe szorításával. 1208-ban a másik két fivér is megjelent, Eckberg, a bambergi püspök és Henrik, Isztria őrgrófja. Őket Sváb Fülöp német király meggyilkolásával vádolták hazájukban, és ezért szöktek Magyarországra, ahol nemcsak menedékre találtak, de hatalmas vagyonhoz is jutottak. Így a püspök, Eckbert ajándékkul kapta a nagy kiterjedésű Magas-Tátra erdős vidékét.

A királyné azt is elérte, hogy Brassó környékére egy német lovagrendet telepítsenek be, akik magas kiváltságokat élvezhettek. Mindehhez járult még a

királyné féktelen pazarlása és laza erkölcsisége is, amellyel a királyi hatalmat a lejtő szélére sodorta. Gertrúd azonban nem csupán családjának tagjai, hanem általában a Magyarországra jött német jövevények iránt is „bőkezű és szívélyes” volt. Anonymus a XIII. század elején művében nyilatkozik az akkori állapotról: „éppen most is a rómaiak legelnek Magyarország javaiból”.

Országos elégedetlenség bontakozott ki Gertrúd és „németjei” ellen, az összeesküvést azon magyar urak vezették, akik a királyné körül magas tisztséget viseltek, így közelről láthatták az ország javainak vérlázítóan könnyelmű eltékozlását. Péter ispán, Bánk bán és Bánk veje, Simon állt az összeesküvők élén. Későbbi forrásokban hol az a gyanú röppent fel, hogy a királyné Bánk feleségét adta oda öccsének (Katona József művében ez a konfliktus oka), hol pedig az, hogy Péter feleségét gyalázták meg a merániak. Ezeknek az utólagos magyarázatoknak valóságos konkrét alapjuk kevés lehet, hiszen Bánk felesége ekkor már öregkorban lehetett. Azon körülmény viszont, hogy e mondák kialakulhattak, arra enged következtetni, hogy a merániak nem álltak szigorú erkölcsi magaslaton.

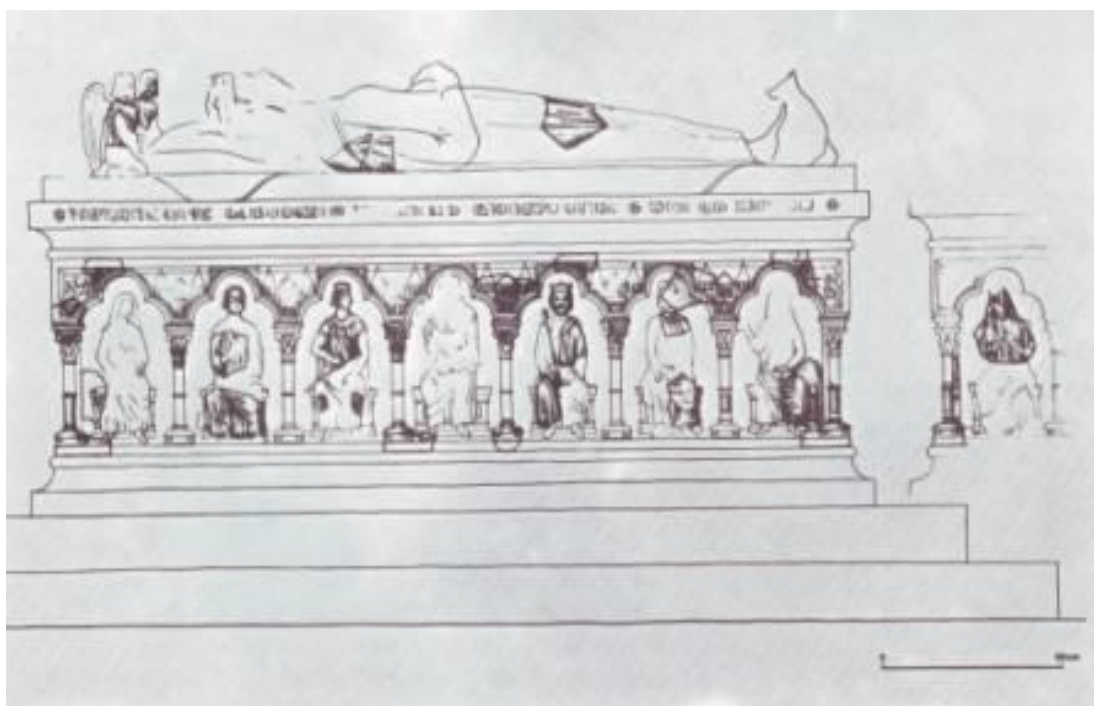
Az összeesküvők még János esztergomi érseket is csatlakozásra akarták bírni, aki a hagyomány szerint óvatos ember lévén, olyan levelet küldött, amely – attól függően, hogy hová teszik a

vesszőket – kétféleképpen volt értelmezhető. A levél szövege: „Reginam occidere nolite timere bonum est et si omnes consenserint ego solus non contradico” (hozzájáruló értelmezés: „A királynét megölni nem kell félnetek, jó lesz, és ha mindenki beleegyezik, én magam nem ellenzem”; nemleges értelmezés: „A királynét megölni nem kell, félnetek jó lesz, és ha mindenki beleegyezik, én magam nem, ellenzem.”

1 213. szeptember 28-án került sor a gyilkos merényletre, amikor András király éppen hadjáratra indult Halics ellen, a királyné udvarával a pilisi erdők szomszédságában időzött. Társaságában volt Lipót osztrák herceg, a kalocsai érsek, számos német előkelő, továbbá az érsek néhány papja. Az összeesküvők az egyik

híradás szerint hálósobájában megfojtották, a másik – valószínűbb – közlés szerint a sátrában, karddal végeztek vele. A merényletet Péter és Bánk veje, Simon követte el. Gertrúdot a pilisszentkereszti cisztercita monostorban temették el.

A keleti országrészből visszaforduló András király egyedül Péter ispánon bosszulta meg felesége halálát: a merénylet karóba húzatta, birtokait elkobozta. A többi merénylet büntetlen maradt, Bánk elvesztette ugyan a nádori címet, pozsonyi ispán lett, de hamarosan ismét az ország legelőkelőbbjei közé emelkedett. 1217-től horvát-szlavón báni tisztséget töltötte be, illetve királyi udvarispáni címet is megszerezte.

Gertrúd királyné töredékekből valószínűsíthető síremlék-tervjaja (Egyed E.)

Városok jogtörténeti szempontból: Marosvásárhely, a székely főváros

Írta: Csoór Dorothea

Marosvásárhely, mint a székelység fővárosa - Gyulafehérvár és Kolozsvár mellett - egyike volt az erdélyi magyarság szellemi és politikai központjainak. Egyben Székelyföld legnagyobb és talán legszebb városát tisztelhetjük benne, melynek ma közel 12.000 magyar lakosa van.

Avárost latinul Novum forum Sicularumnak hívják, amely elnevezés arra enged következtetni, hogy újabb keletkezésű városa Székelyföldnek. A hagyomány szerint a székelyek ezen a helyen szolgáltatták be az örökadót a magyar királyok uralkodása alatt, amellyel egybekötve vásárt is rendeztek. A kis „vásáros hely” már a XIV. századra tekintélyes helységgé nőtte ki magát.

Nagy Lajos király uralkodása alatt a dokumentumokban már Forum Sicularum néven szerepel, ekkor már céhekbe tömörült iparosok működnek, ami arra enged következtetni, hogy már ebben a korban városi rangja volt; Nagy Lajos király a vásárhelyi szűcsöknek azt a kiváltságot adta, hogy az állatok nyers bőreit kizárólag ők voltak jogosultak megvásárolni.

Legelső szabadalomlevele Mátyás királytól származik, melyet 1482-ben adott ki. Ebben „Zekel Wasarhel” néven Oppodiumnak címezi; lakóit országszerte a vámfizetés és (mint a nemeseket) a fejadó fizetése alól fölmenti.

Mátyás király korában Vásárhely önálló tanáccsal és önkormányzati joggal bírt, ezt támasztja alá Báthori István vajda azon rendelkezése, miszerint a város lakóinak ügyeit helybeli tanácsnak kellett ellátnia. Ugyanő 1485-ben Székelyvásárhely lakóit felmentette az ország határán kívüli katonáskodás alól.

Még nagyobb kedvezményekben részesült Vásárhely a nemzeti fejlődelmek alatt, Izabella 1557-ben elrendelte, hogy a város polgárai csak saját bírójuk előtt vonhatók törvényesen felelősségre.

Mindenkinél nagyobb tisztelettel viseltetett a város iránt Bethlen Gábor, aki 1616-ban adta ki azt a nevezetes okmányt, melyben Székelyvásárhelyt - lakóinak gyakran tanúsított hűsége és hősiessége jutalmául - a mezővárosi minőségéből kiemeli, és Marosvásárhely név alatt szabad királyi várossá teszi. Megengedte, hogy más királyi városok kiváltságával összhangban, falakkal, bástyákkal és más védművekkel ellátott erősséget emeljen, és azt hadiszerszámokkal felszerelhesse. Ettől az időponttól hívják a települést Marosvásárhelynek.

ARákóczi-szabadságharc egyik legfontosabb eseménye kötődik a városhoz: 1707-ben a Marosvásárhelyen tartott erdélyi országgyűlés iktatta a fejedelmi széke II. Rákóczi Ferencet, ki ezzel az aktussal ősei nyomdokaiba lépett.

A szellemi és társadalmi életre nagy hatással bírt, hogy az erdélyi Királyi Táblát 1754-ben Vásárhelyre helyezték. Ennél az intézménynél Erdély sok kiváló jogásza tevékenykedett, az ő jelenlétük felpezsdítette a kisváros társadalmi életét is.

A város ezen korszakban gyorsan fejlődött, főúri paloták, barokk stílusú épületek sorát emelték ezekben az évtizedekben. Az 1848-49-es szabadságharcot a város súlyos veszteségekkel vészelte át, 1876-ig béklyóban vergődött. Az 1870-es évektől, a vasútvonalak kiépülésével kezdett eltűnni a vidéki kisváros képe. Új gyárakat és iskolákat alapítottak, villasorok és új utcák épültek. A város polgárságától nagy anyagi áldozatokat kívánt ez a fejlődés. A város felemelkedése elsősorban az ő érdemük, és ez a fejlődés a világháborúk nehézségei ellenére sem állt meg.

A középkori székely társadalom

A székelyek a hunoktól származtatják magukat, a nemzeti hagyományaik szerint őseik Erdélyben maradtak, amikor Attila birodalmának felbomlása után a többi hun visszavonult a mai Oroszország területére. Erdély keleti, erdős részeiben telepedtek meg, Csík, Gyergyó, Kászon egyesült székre, sepsi, kézdi, orbai Háromszékre, Udvarhelyszékre, Miklósvár és Bardóc fiúszékkel együtt, Marosszék és Aranyosszék területén. Számuk hozzávetőleg 360.000 lélek.

A székely nemzet alkotmányánál fogva egyenlő nemesi joggal bírt, az idő folyamán azonban különböző néposztályokra szakadt. A legfelső osztályt a primorok vagyis főnépek, főnemesek, nemesi rendek tették ki. Ők jelentették a nagyobb földbirtokosokat,

béke idején a közhivatalokat, háborúban pedig a hadi tisztségeket viselték. Külön kiváltságleveleket és adományokat kaptak, a közterhek és adók alól mentesek voltak.

A második osztályba a lófők vagy primipilusok tartoztak, kik a háború idején fejenként tartoztak egy lovaskatonát előállítani.

A harmadik osztályt a köznépek, közrendek, vagy pixidariusok alkották, akik mint gyalog katonák a várakban, fejedelmi udvarokban is tettek szolgálatokat, illetve nemzeti közmunkára is alkalmazták őket. A legalsó osztályt a parasztok vagy jobbágyok tették ki, ide azok a székelyek tartoztak, akik a lázadások következtében kiváltságvesztéssel bűnhődtek. Néhányan közülük 1599-ben a fehérvári országgyűlésen visszanyerték elvesztett kiváltságaikat, őket libertinusoknak nevezték.

A későbbi változások eredményeként csak a primorok vagyis a főrendek élvezték a hagyományos értelemben vett nemesi kiváltságokat, a lófők és a köznépek pedig tulajdonképp szabad, de rendes adófizető polgárok voltak.

A székely székek szerkezete némileg különbözött a magyar megyék szerkezetétől. Főtisztviselőjük a főkirálybíró volt, akit a fejedelem nevezett ki, a többi tisztségviselőt maguk választották ki két évre a szék közgyűlésén, melyen a főnépek és lófők személyesen, a köznépek pedig helységenként, választott képviselőik által jelentek meg. A főbb választott tisztségviselők az alkirálybírák és dúlok vagy biztosok voltak - akik a megyei szolgabíráknak feleltek meg.

Mária Terézia megszervezte az erdélyi határőrvidéket, melynek nagy része a Székelyföldön volt. A székely határőrök két gyalog s egy huszárezredet képeztek, s részint külön katonai községekben laktak, részint a lakosággal vegyesen. A székely határőrök mentesek voltak minden adózástól, és külön előjárók alatt éltek.

A székely nemzetnek mind a közigazgatásra, mind a törvénykezésre saját szokásai és alapszabályai voltak. Különösen sajátos volt az öröklési rend. A jószág ugyanis a fiúkra szállt, a lányok csak a fiútestvérek nemlétében örökölték.

Ha törvényes gyermek nem volt, akkor a legközelebbi atyafiak, ezek hiányában pedig a szomszédok örökölték a hátrahagyott jószágot, mely tehát sohasem szállt a kincstárra. A főrendek vagyonára azonban a magyar törvények vonatkoztak.

A székely nép legkitűnőbb jellemvonásai: a harcias vitézség, az őszinte szívesség és a vendégszeretet, a vallásosság, a munkásság és a szorgalom. Ezen a tulajdonságait mind a mai napig megőrizték, tisztelik a hagyományaikat, és büszkék származásukra, magyarságukra.

A székely himnusz *(részlet)*

*Ki tudja merre, merre visz a végzet
Göröngyös úton, sötét éjjelen
Vezesd még egyszer győzelemre néped
Csaba királyfi csillag ösvényén.*

*Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!*

*Ameddig élünk magyar ajkú népek
Megtörni lelkünk nem lehet soha
Szülessünk bárhol, világ bármely pontján
Legyen a sorsunk jó vagy mostoha.*

Kultúra-rovat: *Született feleségek...* Írta: Beke-Martos Judit

Érdekesekek az amerikaiak. Büszkék, hazafiasak, és bár többségükben bugyuták, mégis boldogok. Hiszen az USA-ban nem gond, ha valaki bugyuta: gyorsan és készségesen kisegítik. Szinte érthetetlen számomra, hogy miként képesek mégis a legszembeötlőbb hiányosságaikból előnyt, show-t és üzletet kovácsolni. Ebben ugyanis kétség kívül verhetetlenek.

A Született feleségek (Desperate Housewives) az ABC Television Networks talán legsikeresebb vállalkozása. Először 2004-ben láthatta az amerikai közönség a sorozat epizódjait, és a 2005-ös díjkiosztó gálakon már ők aratták le a babérokat. (A Golden Globe Awards televíziós sorozat kategóriájában az öt jelölt közül négy a Született feleségek szereplője volt és közülük egy – Teri Hatcher – vihette végül haza a szobrot).

Vajon miért ilyen sikeres ez a sorozat? Egy bájos kisvárosban bájos asszonyok élnek bájos kis életüket teljes idillben, mígnem egyikük, Mary Alice Young (*Brenda Strong*) úgy dönt, véget vet ennek. Innentől kezdve az ő barátaival, családtagjaival és szomszédjaival ismerkedhetünk meg. A furcsa, félig kívülről szemszögből bizony átértékelődik a nézőben a kisvárosi idill, és a házastársi hűség is merőben új értelmet nyer. Már a helyszín névválasztása is magáért beszél, hiszen a Wisteria Lane kísértetiesen emlékeztet a Histeria Lane-re (azaz hisztéria utca – bár a magyar fordításban Lila akác („wistaria”) köz lett a helyszín neve). A négy szomszédasszony

pedig megjeleníti a legtipikusabb nőalakokat: a Golden Globe-bal kitüntetett *Teri Hatcher* alakítja Susan Mayert, az elvált és gyermekét egyedül nevelő anyát, aki a romantikus szerelmet kergeti. A Transamerica főszerepéért Oscar díjjal kitüntetett színésznő, *Felicity Huffman* játssza Lynette Scavot, a karrierista nőt, aki gyermekeit férje gondjára bízva a háztartással együtt, hogy visszatérjen a reklámszakmában megkezdett karrierjéhez. A magyar nézők számára elsősorban a *Melrose Place* című sorozatból ismert *Marcia Cross*, itt Bree Van De Kamp, akit újdonsült özvegyisége teljes mértékben kizökkent a megszokott idilli kerékvágásból. És végül *Eva Longoria* az ex-modell Gabrielle Solis szerepében, akinek mindene megvan, amire valaha vágyott: gazdag férj, nagy ház, úton egy baba és a fiatal szexi kertészfiú...

A sorozat történetvezetése egyszerű: azt mutatja be, hogy melyik nő hogyan éli a mindennapjait – annak árnyoldalait is ideértve. Ezek a hölgyek azonban bármit is tesznek, stílusosan teszik; elbűvölően mosolyognak, ha ettől várják a megbocsátást és ártatlanul lódítanak, hogy mindenki számára hihető legyen. Mi, a nézők pedig nézzük, mert milliók nézik, és mert szórakoztató, bájos és idilli. És talán valahol még magunkat is megtalálhatjuk benne...

/Az első szezon DVD premierje: 2006. szeptember 5. Hang: angol, magyar, orosz, lengyel; Kép: anamorf 1.78:1 szélesvásznú, PAL/

IMPRESSZUM

Szerkesztette: Képešsy Imre

Címlapterv: Balogh Boglárka

Tördelés és korrektúra: Képešsy Imre

Munkatársak: Bathó Gábor, Beke-Martos Judit, Csoór Dorothea,
Képešsy Imre, Kiss Bernadett, Lenkovics Judit